
ANDRAGOGICKÝ A FILOZOFICKÝ ROZMĚR DIALOGU MEZI TECHNICKÝMI A HUMANITNÍMI VĚDAMI

ANDRAGOGICAL AND PHILOSOPHICAL DIMENSION OF DIALOGUE BETWEEN TECHNICAL AND HUMANITIES SCIENCES.

Jaroslav Balvín, David Šrott

ČR

Jaroslav Balvín

Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií,

Ústav pedagogických věd

E-mail: balvin@fhs.utb.cz

David Šrott

Studium:

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Email: srott.david@email.cz

1. ÚVOD

Vztah mezi technickými a humanitními vědami je ovlivňován celou řadou determinant. Je průsečíkem rozvoje vědy a techniky na jedné straně, na druhé straně stavem a rozvojem společenských vztahů, charakterem určitého stupně každé doby, rolí člověka a jeho morálními a psychickými vlastnostmi. Negativní jevy, které jsou důsledkem jednostranně a pragmaticky uplatňovaných výsledků vědeckých a technických inovací, jsou komentovány humanitními vědami a zejména filozofií jako nebezpečí pro jednotlivce i pro lidstvo, které v poslední době nabylo globálního charakteru. Z filozofické analýzy světa a člověka v něm se vyvozuje na jedné straně nebezpečí zániku, na straně druhé je vyslovována i určitá

naděje na záchranu světa. Ta má ovšem své určité podmínky. Ve vztahu k technickým a humanitním vědám, které jsou obsahem přípravy specialistů na našich vysokých školách a univerzitách, můžeme jako východisko k přípravě studentů na realizaci jejich profese použít vymezení filozofie jako trojstranně zaměřené disciplíny, která je základem obecného pohledu na svět a člověka, i na řešení současných otázek ve světě a ve společnosti. Východiskem těchto reakcí na problémy současnosti je filozofie, která má dimenzi kosmologickou, antropologickou a sokratovskou. (Machovec, 1998, s. 37-40). *„Předmětem filozofie je místo člověka ve světě, smysl fenoménu lidstva ve vesmíru i smysl každého jednotlivého života... Předmětem filosofie není „svět a člověk“ nějak vedle sebe, nýbrž svět promítnutý ke všem základním životním postojům člověka a naopak člověk nazíraný prismatem všech zjiitelných fenoménů světa, fenoménů přírodních i dějinných“.* (Machovec, 1998, s. 39)

Pro řešení současných problémů světa je třeba ještě tak zvané sokratovské dimenze filozofie. V ní je obrovská naděje světa. K jejímu poznání by měli být orientováni i studenti technických i humanitních předmětů. Neboť jako dospělí (hledisko andragogické) mohou ovlivnit řešení problémů světa pozitivním, nebo bohužel i negativním způsobem. Avšak záleží na filozofickém výkladu pro studenty: *„Jako nemůže ani sebevětší „kulturnost“ a „vědeckost“ člověku garantovat charakter, svědomí a smysluplnost života, nemůže dokonce ani případná maximální znalost různých filozofických škol a směrů zajistit člověku to nejtěžší a nejdůležitější, totiž aby nejen „měl filosofii“ jako kteroukoliv věc či znalost, nýbrž aby také sám filosoficky žil.“* (Machovec. 1998, s. 40) V historii je řada příkladů těch, kteří za realizaci poznané pravdy dokázali položit svůj život. Sókrates je jejich představitelem. (Srov. O smrti Sókrata a jejím smyslu dialog Faidón. In Platón, 2005)

Sókrates je i představitelem a šířitelem potřeby dialogu, který je třeba realizovat v zájmu řešení vztahů mezi technikou a humanitou.

2. ANDRAGOGICKÝ A FILOZOFICKÝ ROZMĚR DIALOGU “TVÁŘÍ TVÁŘ ZÁNIKU”

“...velkým zločincem se spíše stane apoštol kterékoli “svaté věci, uzavře-li se v monologu, ztratí-li zájem o dialog s jinak myslícím, než člověk

průměrný. Naopak skrze zážitek dialogu s jinak myslícím docházíme k tomu nejvyššímu, k zážitku vesmírné identity, tedy nejen k nějaké pojmové filozofii monismu, ale k bytostnému prožitku jednoty, tedy k filozofii nejen myšlené, ale také žité. Jen tak se filozofie stane tím, čím vždy chtěla být, opravdovou "láskou k moudrosti" a "láskou z hlubin moudrosti". Opravdový dialog je tedy pravým opakem jakéhokoliv relativismu a liberalismu, který stojí teoreticky na pluralismu, a proto jejich "tolerance" rychle upadá v lhostejnost, schopnou vše lidské zničit daleko snáze než jakýkoliv fanatismus intolerance."

(Machovec, 1995, s. 272-273)

V období velké specializace vědních a technických oborů, a konec konců i oborů humanitních, se objevila potřeba dialogu jako nezbytná. Jeho funkcí je překonání a kompenzování oné jednostrannosti, která by ve svých důsledcích vedla ke zkáze lidstva. *"V čem je smysl dialogu pro růst člověka?...potřebuji dialog, potřebuji zažívat, jak jsou lidé lidsky zformováni, abych srovnáním a konfrontací relativně korigoval omyly a jednostrannosti své cesty... Opravdový dialog je vedle inspirativní práce tím nejnáročnějším požadavkem humanismu, je cílem i nástrojem humanizace zároveň. Odtud i podmínky jeho zdaru jsou velmi náročné."* (Machovec, 2006, s. 88-89):

1. Prvním předpokladem dialogu je sama odvaha rozevřít se.
2. S tím souvisí i druhý požadavek dialogu: dát veškeré své vědomí k dispozici tomu druhému, ať jde o přítele nebo soupeře.
3. Třetím předpokladem dialogu je konkrétní adresný zájem především o člověka-partnera mého dialogu.
4. Dalším, s tím úzce souvisejícím požadavkem opravdového dialogu, je osobní angažovanost.
5. A konečně posledním předpokladem dialogu je, že jako musím použít všech vnitřních složek svého nitra-naopak nesmím použít všech prostředků zápasu, především vnějších, např. moci, nátlaku, vnější výhody apod. (Machovec, 2006, s. 89-94)

2.1 Překážky dialogu podle Milana Machovce

Velkým komplexem problémů, které souvisejí s uplatněním dialogu jako nástroje dorozumění při řešení rozporů mezi technikou a humanitou, jsou

překážky uplatnitelnosti dialogu v zájmu humanizace člověka. Milan Machovec tyto překážky přehledně uvádí v šesté kapitole svého díla “Smysl lidské existence” s názvem Dialog (Machovec, 2006, s. 96-101)

Překážkami uplatnění a rozvinutí skutečného dialogu tedy jsou:

- 1) Příliš malá vzdělanost a kultura dialogu.
- 2) Omyl, že vzdělanost již sama v sobě zaručuje dialog. Tomu brání přílišná specializace. Avšak dialog je možný jen tam, kde jsou nějaké třecí plochy společné.
- 3) Systémová překážka. Samotný systém, hierarchizace společnosti brání dialogu. Nadřízený přece nemá zájem vést dialog s nikým.
- 4) Nikdo v současnosti neřekne, že je proti dialogu, ale skutečný hluboký dialog by mohl ohrožovat nadřízené. To je podstatou byrokratismu.
- 5) Nejzávažnějším nebezpečím dialogu je to, že roste počet lidí, kteří nejenže necítí bytostný zájem na dialogu, ale pociťují k němu vyložený odpor.

Tyto jmenované překážky nejsou nepřekonatelné. V otázce vztahů mezi jednostranností určitých speciálních vědních disciplín je potřebné, aby se odborníci daných oblastí prostřednictvím dialogu dorozumívali a vedli dialog. Naděje spočívá např. *“v kontaktu dvou mimořádně vyspělých vědců jednoho či blízkého oboru, zejména těch, kteří již tuší a začínají poukazovat na vážné nebezpečí specializovanosti a kteří začínají hledat prostředky jejího překonání”*. (Machovec, 2006, s. 102) Takovýto dialog hraje velkou roli. Avšak schopnost člověka vést dialog vnitřní, *“rozmluva člověka se sebou samým, se svou možností, se svým lepším já”* (Machovec, 2006, s. 103) dává naší době naději, že přeci jen existují lidé, kteří nejsou spokojeni s každodenní úzkou jistotou, ale chtějí pro kvalitu lidského života obětovat svoje pohodlí a cítí za toto dílo odpovědnost. A to platí jak pro specialisty technických, tak i humanitních oborů. V tom je i velká naděje výuky studentů technických i humanitních oborů.

2.2 Boj o smysl lidské existence ve vztazích

Člověk se snaží a usiluje o naplnění smyslu svého života. I když by to bylo život jen si prožít a užít, anebo jej přesáhnout, svými činy a úsilím do něj vložit lidskou nadhodnotu. Platí to i pro profesionály v určitých oborech, jak

technických, tak humanitních. Uvědomit si tento smysl jako úzce chápaný životní konzumismus je nejenom málo, ale je to i výrazem pohodlí. Jde o to smysl života nejenom poznat teoreticky, ale jde o to naplnit jej prakticky ve své vlastní lidské činnosti. A pro to, jak to udělat, mohou být praktické i rady filozofa, který se smyslem lidského života zabýval a kterými shrnul svoji práci o smyslu lidské existence (Machovec, 2006, s. 124-127):

- 1) Smysl není v žádné věci samé. Smysl věcem dává až sám člověk. To vytváří prostor pro techniky ve směru k humanizaci světa a lidstva v něm.
- 2) V životě jednotlivce i celých civilizací mohou vznikat chyby. Avšak, jsou-li odhalovány a napravovány, může být takový život smysluplný.
- 3) Šťastný život nebývá vždy smysluplný. Štěstí ve vnějších věcech je naopak mnohdy zdrojem vnitřní nespokojenosti životní.
- 4) Člověk nemůže být pánem přírody, ale spíše jejím bratrem.
- 5) Ohromný ekonomicko-technický růst zdaleka nestačí ani k blahobytu, ani k minimálním základům morálky. Ani tedy ke štěstí a nalezení smyslu života.
- 6) Vše duchovní a kulturní je spojencem proti zániku. Zde je velký úkol pro výchovu a výuku.
- 7) Náboženské směry svou péčí o odcházející z tohoto světa směřují k individualizaci dialogu. Tím směřují ke kosmu. Je to začátek planetárního dialogu.
- 8) Bez prohlubování lidského nitra se sebevětší masové dějinné přesuny pokazí.
- 9) Filozofie se musí vrátit k tomu, aby byla záležitostí každého zdravého inteligentního člověka.
- 10) V současné civilizaci úroveň konzumu je největším nebezpečím pro společnost.

2.3 Ničení nebo tvoření?

Dubům z roku 1910 bylo tedy deset let a byly vyšší než já i on. Pohled na ně byl udivující. Opravdu jsem nenacházel slov, a vzhledem k tomu, že on nemluvil, strávili jsme celý den mlčky a procházeli se jeho lesem. Na nejširších místech dosahoval jedenácti kilometrů. Když si uvědomíte, že to všechno vyšlo z rukou a ze srdce toho člověka, bez přispění techniky, pak je zřejmé, že lidé by mohli dokázat to co Bůh i v jiném oboru než jen v ničení.

(Giono, 2012, s. 48-51)

“...více než deset tisíc osob dluží za svoje štěstí Elzeárdovi Bouffierovi.”
(Giono, 2012, s. 85)

Nic v dějinách se neděje bez angažované vůle člověka, bez účasti osobností, které dokáží vyjádřit základní potřeby doby, které nazrály a které je třeba řešit. Ani současný zápas o udržení planety ve stadiu, kdy bude pro člověka obyvatelná a nestane se obětí přírodní katastrofy globálního charakteru, není možný bez angažmá osobností, které se snaží tomuto hrozícímu neštěstí zabránit. Neboť hrozba je stále aktuální, jak se to snaží dokázat i Václav Cílek ve své zajímavé publikaci se symbolickým názvem: *“Tsunami je stále s námi.”* (Cílek, 2006). *“Svět současnosti, který je čím dál víc zaplněný lidmi, začíná válčit o zdroje. V sázce už není zisk, ale přežití. A co je horší-o suroviny se válčilo podmaňováním a zastrásováním, o zdroje (základní zdroje jsou místo, půda, voda a vzduch) se válčí vyhlazováním.”* (Cílek, 2006, s. 87)

Tato situace vyžaduje nejenom humanisty, kteří budou apelovat na potřeby řešení, ale také technické, přírodovědecké osobnosti, které budou přemýšlet o nových enviromentálních konceptech a krok za krokem je realizovat. Ve společnosti se vyžaduje nové souznění a tolerance mezi technikou a humanismem, které by se poučilo z historie, v níž ekologie, vyčerpání půdních zdrojů, vedlo k válkám nebo konci nejvyspělejších civilizací. Václav Cílek s použitím knihy izraelského odborníka Daniela Hillela s názvem *“Ze země zrozená-civilizace a život půdy”* hovoří o tom, že *“poučný je případ Řecka, které dokázalo dát světu jedny z nejbystřejších filosofů, ale neumělo si poradit s půdní erozí”* (Cílek, 2012, s. 85)

Studenti humanitních věd na jedné straně, ale i technických věd na straně druhé, by měli být seznamováni nejenom s osobnostmi humanistického zaměření, které prosazovaly nazrálé potřeby té které historické doby, ale i s

osobnostmi techniky a přírodovědy, kterým nebyl lhostejný osud lidstva , jak píše symbolicky filozof Milan Machovec, “*tváří tvář zániku*”. (Machovec, 1998) To ovšem vyžaduje dialog a toleranci mezi specialisty. A ten byl vždy podložen životním úsilím osobností. I když je to velká síla, tento proces je nutný realizovat v rámci širších, politických a sociálních souvislostí. Velkým příkladem celoživotního úsilí o vzájemné porozumění národů, církví a různých směrů i kolektivů je život a dílo našeho myslitele a pedagoga J. A. Komenského. “*Komenský se svým poselstvím obrací k Židům, křesťanům, mohamedánům i pohanům a ke všem v duchu láskyplné smířlivosti.*”

XVII. století, které zničilo tolik hodnot i nadějí předchozího rozkvětu humanismu, renesance i reformace, zrodilo takové osobnosti, které nejen udržely, ale i plodně rozvinuly ideu tvořivé tolerance...jsou to Baruch Spinoza a John Locke. Oba trpěli za výsostný pohled na život a za neúnavné hledání sil, které sblíží rozdělené, rozešvané a vzájemně si nerozumějící lidi...V obdobném duchu k nám ovšem i z dalších staletí budou navždy promlouvat jména Tolstoj, Livingstone, Schweitzer, Gándhí, Jan XXIII., Martin Niemöller, Jaroslav Šimsa, Dietrich Bonhoeffer, Martin Luther King a jiná.” (Čapek, J. H., 1995, s. 43)

Studenti technických a přírodních věd by se však měli dozvídat i to, že o humanizaci a záchranu světa bojovaly zdánlivě paradoxně i osobnosti, které se podílely na tvorbě ničivých prostředků, zbraní hromadného ničení. Nejvíce se to projevilo v zápase proti Hitlerovi v době druhé světové války, kdy obě válečné strany soutěžily o to, kdo bude mít první atomovou bombu. (Fermi, Oppenheimer-viz Deník 1939-1945 druhá světová válka. DVD) A ti, kteří vytvořili atomovou bombu pod vedením fyzika Oppenheimera, který si uvědomoval a také prohlásil, že na jeho rukách lpí lidská krev (viz abstrakt výše), museli zvažovat i dialektický rozpor: vyrobit zákazonosnou zbraň jako v dané situaci projev nejvyššího dobra v zájmu potlačení nejvyššího zla v podobě nacistické válečné mašinerie, která měla genocidu ve svém plánu.

3. HLEDÁNÍ DIALOGU MEZI TECHNICKÝMI A HUMANITNÍMI VĚDAMI STÁLE AKTUÁLNÍ

„Racionalita je ekonomická kalkulace určující nejlepší a nejvýhodnější strategii konání“.

Max Weber, sociolog a filozof

Soudobá světová sociologie používá pro označení společnosti, ve které se právě nacházíme, nejrůznější charakteristické pojmy. Můžeme se dočíst o společnosti multikulturní, konzumní, demokratické, korupční, technokratické, postmoderní, zážitkové, fragmentarizované, informační, postindustriální nebo vzdělanostní. Německý sociolog Ulrich Beck hovoří o společnosti rizikové, ve které jsou „moderní rizika“ tvořena běžným, rutinním fungováním samotné společnosti. Moderní společnost tak ohrožuje sebe samu a bezradnost se stává jednoznačně společným jmenovatelem mezioborového konsensu. Sociologie, stejně jako ostatní „biologické vědy“, nemohou predikovat, kterým směrem se bude společnost nadále ubírat. Rakouský filozof, matematik a fyzik, představitel kritického racionalismu Karl Popper napsal, že *„určit společenskou předpověď je velmi obtížné a to nejen vzhledem ke složitosti sociální struktury, ale také ke složitosti vzájemného vztahu mezi předpovědí a předpovídanou událostí“*, nebo-li *sebe naplňující se proroctví*. *„Sociologické experimenty ve velkém měřítku nejsou nikdy experimenty ve smyslu přírodovědném“* (Popper, str. 20). Definice racionálního chování však říká, že osobní názory a způsoby chování jsou založeny na logické a objektivní analýze všech dostupných informací. Společenské i přírodní vědy musí neustále změny reflektovat, zabývat se jimi a vést proto naprosto seriózní a rovnoprávný společný dialog.

Zpráva Světového ekonomického fóra (World Economic Forum - WEF) nazvaná Global risks 2012, kterou syntetizoval geolog, klimatolog a filozof Václav Cílek, analyzuje globální rizika příštích deseti let. Na této zprávě se podílelo asi 500 expertů ze všech částí světa. Experti hledají tzv. „Gravity centers“, tedy problémové oblasti. *„Za globální rizika jsou považována taková rizika, která mají globální geografický dopad na více odvětví a vysokou úroveň ekonomického a sociálního nebezpečí. Není u nich jasné, kdy a jakým způsobem mohou přijít. Rizika můžeme dělit na známá a neznámá (tzv. X-faktor) a zacházet s nimi podle velikosti či*

pravděpodobnosti. Jejich řešení vyžaduje mezioborový přístup.“ (Cílek, 2012). Zřejmě stojíme před historickým zlomem. Amarya Sen, indický ekonom a filozof tvrdí, že potravinová krize není důsledkem nedostatku potravin, ale důsledkem sociálních vztahů. Podle neuropatologa Františka Koukolíka jsou globálními problémy voda, půda, vzduch, klima, populace, urbanizace a projevy lidské stupidity, které jsou v těchto souvislostech nejmarkantnější. Rizika jsou tedy posuzována podle pravděpodobnosti výskytu a podle očekávané výše škod. Zpráva WEF zdůrazňuje mimo známá globální rizika, jako jsou vážná příjmová nerovnost („1 % lidí vlastní 50% světového bohatství“), chronická fiskální nerovnováha, zvyšující se úroveň skleníkových plynů v atmosféře, krize z nedostatku vody a potravin, také poměrně nové riziko, které spočívá v tzv. kybernetických útocích. V současné době je k internetu připojena asi třetina světové populace. Před deseti lety to bylo 8 % populace (v České republice byl internet historicky poprvé spuštěn 13. února 1992 v ČVÚT v Praze). Na světě existuje okolo 5 miliard mobilních telefonů. V Africe má již přístup k mobilním telefonům nové generace tzv. SmartPhones (chytré telefony) podstatná část populace. Internet dnes propojuje okolo 5 mld. zařízení (stroje v továrnách, čerpadla na polích, zavlažování, klimatizace, bezpečnostní systémy, vědecké laboratoře, univerzity). Očekává se, že na síti bude v příštích letech okolo 30 mld. nejrůznějších zařízení. V roce 2011 se počet kyber-útoků zvýšil o 44 % (v USA je zvýšení o 60 % během jednoho roku). Předpokládá se, že kyber-útoky budou v dalším období mnohem častější, propracovanější a rafinovanější. Václav Cílek dále hovoří o mladých lidech, kteří jsou po ukončení studií ambiciózní, ale nemohou se v souvislosti s vysokou nezaměstnaností realizovat a současně nemohou změnit systém. Za poslední dva roky přišlo následkem krize o práci 27 miliónů lidí. Mnohem větší množství lidí pracuje v prekérních podmínkách. Mezinárodní organizace práce varuje před novou ztracenou generací. Mezi mladými lidmi v některých zemích EU roste frustrace.

Podtext konference zněl: „*Je možné vést v pedagogickém procesu dialog?*“ Myslíme si, že je to především nutné, stejně jako je nutné další vzdělávání pedagogických pracovníků.

Ve vysokoškolském edukačním procesu, který se proměňuje současně s inovacemi informačních a komunikačních technologií a jejich snadnější dostupností, dochází ke zcela novým sociálním jevům. Podle Pew Internet Rewiew 2012 jsou současní studenti více zaměřeni individuálně, lépe zpracovávají nové informace, trvají na zpětné vazbě, tíhnou ke spolupráci,

jsou více otevření multidisciplinárnímu přístupu a vytváří vlastní taxonomie (Beseda, Machnát, 2012). Ve Spojených státech amerických proběhl průzkum mezi studenty ve věku 8 až 18 let s cílem zjistit, kolik volného času tráví mladí lidé na sítích (Cílek, 2012). Průzkum mimo jiné ukazuje, že studenti jsou stále více schopni provádět tzv. „multi-task activities“. To jsou schopnosti provádět více procesů a různých mentálních aktivit současně. Například sledovat aktuální informace o dění v okolí, filtrovat zprávy, procházet emaily, odpovídat přitom někomu na facebooku a případně další aktivity. Mladí lidé tráví čas v tomto provozu okolo 8 hodin denně, a to většinou v čase mimo školní výuku. Znamená to, že faktor vlivu na proces vzdělávání má mnohem větší potenciál a přichází ze sítě. Stejně jako při práci s odborným textem lze současně využívat různé druhy online slovníků, konzultace s partnerem na síti nebo pracovat na sdílené práci v kolektivním textu.

Mozej mladých lidí do určité míry toto ovládá a je schopen v tomto režimu pracovat. Má to však i své stinné stránky. V režimu multi-task activities dochází k poruchám pozornosti, z naservírovaných zpráv se v paměti uchovávají informace v nejjednodušší podobě, a to ty nejvíce drastické a šokující, složitější texty se stávají pro mladé studenty nesrozumitelné. Rozdíly v interpersonální komunikaci mezi staršími a mladými lidmi jsou stále znatelnější. Například starší pedagogové někdy nedokážou zaujmout studenty, kteří jsou vybaveni moderními informačními technologiemi. Hledání dialogu mezi technickými a humanitními vědami je také v této souvislosti zcela žádoucí.

Citát ze zprávy Global Risks 2012:

“ . . . the idea of the future being different from the present is so repugnant to our conventional modes of thought and behavior that we, most of us, offer a great resistance to acting on it in practice.”

(„*Myšlenka o budoucnosti, která je natolik odlišná od současného způsobu myšlení, se nám protíví a my se jí budeme vzpírat*“).

John Maynard Keynes, 1937

4. ZÁVĚR

Snad nejtěžší částí závěru je otázka, jak zakončit stručně a výstižně celou stat'. Je to snad trochu zjednodušeno návratem k názvu našeho textu, který zní: *Andragogický a filozofický rozměr dialogu mezi technickými a humanitními vědami*. Filozofický rozměr dialogu jsme se pokusili analyzovat zejména s pomocí úvah jednoho z největších českých filozofů, Milana Machovce. Jeho práce s názvy *Filosofie tváří tvář zániku* (Machovec, 1998), *Smysl lidské existence* (Machovec, 2006) a *K filozofickým základům tolerance* (Machovec, 1995) představují zásadní filozofický pohled na podobu současného světa v ohrožení.

Andragogický rozměr je zastoupen úvahou o prostoru, ve kterém se život dospělých realizuje v přítomnosti vyhrocených situací a při řešení dialektických rozporů. Současný svět se nachází v prostředí vzájemně neslučitelných zájmů člověka. Pragmatické uspokojování životních potřeb, konzum, absence promyšlené enviromentální koncepce, deklasování hodnoty komunikace, dialogu a tolerance. Andragogika ve svém integrálním a filozofickém pojetí je zaměřana na péči o dospělého člověka a v našem případě na rozvoj konstruktivního dialogu a kritického myšlení u studentů humanitních a technických směrů. Ti ve svém dospělém věku, do kterého jako absolventi vysokých škol a univerzit vstupují, budou ve své práci mít možnost ovlivňovat vývoj společnosti. Jako inspiraci pro tyto studenty, kteří budou vytvářet ve své profesi další podobu světa, uvádíme závěr knihy *Tváří v tvář zániku* zmiňovaného filozofa Milana Machovce, v němž není obsažena pouze beznadě, ale i naděje: *“A tak bychom mohli končit takřka vyznáním bezmoci a nemožnosti něco změnit: ale je přece ještě jistá naděje. Protože tato apatie konzumní společnosti morálku člověka neustále zhoršuje, budou se v každé oblasti rok od roku vyskytovat vždy hroznější jevy. Zejména v oblasti ničení naší planety ekologickou devastací nastanou nepochybně velmi brzy jevy tak překvapivě drastické s důsledky tak děsivými (např. v oblasti nemoci), že to pravděpodobně i nejvíce apatické lidi probudí a roznítí v nich předně strach a hrůzu, proto i vášnivou snahu po záchraně. Pak by filozofie monismu a bratrství člověka s člověkem a celou přírodou mohla mít úspěch podobný rozmachu kdysi raného křesťanství či raného socialismu. Jen nebude-li pak na záchranu již pozdě...”* (Machovec, 1995, s. 274)

Toto pochybování o možnostech záchrany současného světa jsme zvýraznili i v kapitole třetí naší společné statě. Uvádíme výsledky výzkumů, ekonomických a sociologických analýz, které mohou být řešitelné dialogem techniků a humanistů, avšak pragmatismus, konzumismus, a také organizovaný zločin tomu s velkou účinností brání a bránit bude. Moderní společnost tak ohrožuje sebe samu a bezradnost se stává jednoznačně společným jmenovatelem mezioborového konsensu.

Abychom neskončili svůj text zcela pesimisticky, uvádíme úplný závěr naší stati, který vyjadřuje možnosti člověka, jenž dospěl ve smyslu andragogickém k odpovědnosti za tuto planetu i tím, že se stal odpovědný za přirozené prostředí ve svém vlastním okolí. Uvedeme příběh *“muže, který sázel stromy”*. Jeho fascinující životní snahu o přeměnu erozí zdevastovaného kraje zakotvil do paměti dějin spisovatel Jean Giono. (Giono, 2012) Ten muž se jmenoval **Elzeárd Bouffer**. Mezi 50. a 80. rokem svého života (zemřel v roce 1947) sázel stromy ve starobylém alpském okrsku prostírajícím se až do Provence. (Giono, 2012, s. 9) Překonal ve své dlouhodobé práci obě světové války, které ničily svět a lidi v něm, aniž by přestal ve svém díle. Je to symbolika i příklad. Jeho les považovali experti v roce 1935 za zázrak přirozeně obnoveného genofondu. Jen málo lidí vědělo, že podstatou tohoto nezvyklého jevu je morální síla a rozhodnutí jednoho jediného člověka. Tuto jeho volbu spisovatel popsal a zobecnil tak, že může být vzorem i pro současníky, pro mládež i dospělé, kteří se oddávají relativním výhodám konzumní a tržní společnosti a nehodlají nic na této situaci měnit, i pro budoucí specialisty v technice, přírodních i humanitních věd. Naděje lidstva spočívá na takových lidech, jako byl Elzeárd Bouffer. I takoví jsou a snaží se o optimalizaci vztahů mezi technikou a zájmy člověka o optimální život na planetě. Tak, jak o něm píše spisovatel: *“Když pomyslím, že stačil jeden jediný muž odkázaný na pouhé své fyzické a morální zdroje, aby vydobyl z pouště tuto zemi kananejskou, pak mám zato, že postavení člověka je přese všechno čímsi obdivuhodným. Když však si uvědomím, s jakou vytrvalostí byl velkodušný a s jakou horlivostí velkorysý, aby došel k takovému výsledku, zmocní se mne nezměrná úcta k tomu starému venkovanovi beze škol, který dovedl do konce takové dílo hodné Boha.”* (Giono, 2012, s. 86)

A i přesto, že byl beze škol, dosáhl svými znalostmi o rovnováze přírodního prostředí více, než mnozí studovaní a svou činností dosáhl prostého lidského štěstí a naplnění smyslu svého života. Tak, jak se o něm vyjádřil lesník, který poznal a zhodnotil dílo tohoto *“muže, který sázel stromy”*: *“Vi toho o*

hodně víc, než všichni dohromady. Vynašel výtečný prostředek, jak dosáhnout štěstí!”. (Giono, 2012, s. 72)

LITERATURA K DRUHÉ KAPITOLE

CÍLEK, Václav. *Tsunami je stále s námi. Eseje o klimatu, společnosti a katastrofách*. Praha: Nakladatelství Alfa Publishing, 2006. ISBN 80-86851-22-2.

ČAPEK, Jan Blahoslav. Několikeré pojetí počátků novověké tolerance. In *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*. K vydání připravil prof. PhDr. Milan Machovec, DrSc. Praha: Akademie věd České republiky, 1995, s. 39-43. ISBN 80-200-0414-9.

Deník 1939-1945 Druhá světová válka. Prosinec 1942. Válka den po dni 40. díl. DVD, Vydala: CODI Art&Production Agency s.r.o.

GIONO, Jean. *Muž, který sázel stromy*. Havlíčkův Brod: Vydala Veronika Reynková Literární čajovna Suzzane Renaud v Havlíčkově Brodě, 2012. ISBN 80-86653-12-9.

KOSOVÁ, Beata. *Filozofické a globálne súvislosti edukácie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateje Bela Pedagogická fakulta Banská Bystrica, 2013. ISBN 978-80-557-0434-0.

MACHOVEC, Milan. K filozofickým základům tolerance. In *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*. K vydání připravil prof. PhDr. Milan Machovec, DrSc. Praha: Akademie věd České republiky, 1995, s. 249-274. ISBN 80-200-0414-9.

MACHOVEC, Milan. *Smysl lidské existence*. Praha: Akropolis, 2006. ISBN 80-7304-069-7.

MACHOVEC, Milan. *Filosofie tváří tvář zániku*. Praha: Nakladatelství „Zvláštní vydání...“, 1998. ISBN 80-85436-61-2.

PLATÓN. *Faidón*. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-158-7.

Problém tolerance v dějinách a perspektivě. K vydání připravil prof. PhDr. Milan Machovec, DrSc. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. ISBN 80-200-0414-9.

LITERATURA K TŘETÍ KAPITOLE

BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 431 s. ISBN 80-86429-32-6.

POPPER, Karl Raimund, *Bída historicismu*. Vyd. 1. Praha: Oikúmené, 1994. 130 s. ISBN 80-85241-75-7.

KOUKOLÍK, František, *Esej o stupiditě, přednáška zaznamenaná 5. 5. 2009 na Hvězdárně a planetáriu Mikoláše Koperníka v Brně*. Dostupné z: <http://youtube.com/watch?v=aRSZeTPQFAE>.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Praha: Galén, 2006, 327 s. ISBN 80-7262-410-5.

KOUKOLÍK, František. *Sociální mozek*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2006, 269 s., ISBN 80-246-1242-9.

World Economic Forum © 2012, *Global Risks 2012*. Dostupné z: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2012.pdf

CÍLEK, Václav, *Globální rizika příštích let. 2012*, <http://prehraovac.rozhlas.cz/audio/2576693> (ČRo Leonardo: Vstupte!)
http://moa.zcu.cz/files/Nectiny/archiv/materialy2012/VC_GlobRisc.pdf

BESEDA Jan a Zbyněk MACHÁT, *M-learning as a Trend*, NCDiV CSVS. 2012. [cit. 2012-12-22]. Dostupné z: <http://prezi.com/6adfgziszr2pn/m-learning-as-a->

trend/?utm_source=website&utm_medium=prezi_landing_related_solr&utm_campaign=prezi_landing_related_author